

znajući šta da radi, okrete da pođe kući (S. R., 92); *Drugi su svi bili zaneti u nekakav razgovor* (L. Lazarević, 38); *Hajduci se još htedoše odupreti* (L. L., 130); *Ana mi ne dade odgovoriti* (L. L., 49); *Druge smo pak večeri promatrali malenu, a' blistavu repaticu* (V. N., 65) i t. d., i t. d.

Pri takozvanom retoričkom redu riječi, t. j. onda, kad pojedine rečenične dijelove posebno ističemo, i enklitika dakako mijenja svoje mjesto, pa je ne nalazimo ispred glagola, na drugom mjestu u rečenici, nego iza glagola. Kada na pr. Nazor počinje novo poglavlje svoje pripovijetke i osobito ističe adverbnu oznaku mjesta, enklitika se nužno nalazi iza glagola u toj rečenici: *U prizemnoj sobi sjedio je za stolom stari župnik* (V. N., 71). Kao uvodna rečenica u novo poglavlje ta bi rečenica bila neprilična s enklitikom na drugom mjestu (*U prizemnoj je sobi sjedio za stolom stari župnik*), premda je teoretski moguće, da i tu enklitika dođe na drugo mjesto. Ovdje bi lektorova intervencija bila i šablonska i štetna. Isto je tako i u Krležinu početku poglavlja: *Ova historija jednoga detalja bitke kod Bistrice Lesne napisana je u počast pokojnoga gospodina desetnika Peseka Mate i sedmorice mrtvih domobrana* (M. K., 136). Slični su i ovi primjeri: *U jednom trenu sjetila se djeca sa svih strana* (S. K., 121); *Za jedan trenutak uzbuni se cela sreska kuća* (S. R., 48); *A na velikom studentu sabrale se devojkje* (S. R., 53); *I na mom drugu Joci video se jedan težak utisak* (L. L., 154); *U taj par čuše se nečiji koraci niz stepene* (L. L., 48); *Toga dana bila je nedelja* (L. L., 159) i t. d., i t. d.

Premda iznesene varijante obuhvaćaju pretežnu većinu slučajeva, ipak bi bilo pogrešno držati, da valja sve slučajeve pod njih podvoditi. Ima rečenica, u kojima rečenični akcent prebacuje enklitiku u retoričkom redu riječi na drugo mjesto u rečenici, a u redovnom ili gramatičkom redu riječi dalje, pa i iza glagola. Tu su dakako odlučne »vrednote govornog jezika«, kao što će nam pokazati slijedeći

primjeri: *Doktor Goranić stalno se derao: »živila širokogrudnost!«* (S. K., 128); *Odjednom se sva gora prolomi od vike i pucanja* (S. R., 124); *Ali sam se tek iznenadio kad udoh u sobu* (L. L., 244); *Ali sutra se promijeni kod crkve sve* (L. L., 95); *Sasvim se lepo sećam toga somuna* (L. L., 158); *Taj »naš Rucner« pročitao je u životu nekoliko knjiga* (M. K., 417); *Sve to izgledalo je smiješno i neshvatljivo u jedan mah* (M. K., 151) i sl.

Ako tako gledamo na položaj enklitika u rečenici, onda možemo zaključiti, da su pogrešni svi šablonski pokušaji rješavanja toga pitanja. Premda uistinu postoji u našem jeziku težnja za smještajem enklitike na drugo mjesto u rečenici, ipak ima opravdano i drugih mogućnosti. O položaju enklitike u rečenici odlučuje dakle kontekst, sastav rečenice, rečenični akcent, koji odgovara određenoj situaciji. O tome bi bilo vrijedno potanje raspraviti u posebnom, opširnijem članku. Ipak, ako razgledamo tekstove naših pisaca, vidjet ćemo, da je u većini slučajeva enklitika na drugome mjestu u rečenici, i to od davnine, bez ikakve veze s političkim nadmudrivanjem. No onaj manji broj slučajeva s enklitikom iza glagola upozorava lektore, da budu oprezniji, da ne šabloniziraju, da čitaju rečenice, ako treba i naglas, u kontekstu, s rečeničnim akcentom, koji će im biti najbolji putokaz za rješavanje takvih pitanja. A one, koji u takvim pitanjima gledaju političke demonstracije, najbolje pobijaju tekstovi hrvatskih i srpskih pisaca 19. i 20. stoljeća. Uopće, većina se jezičnih pitanja najbolje rješava s književnim tekstom u ruci.

Ljudevit Jonke

POJEDNOSTAVITI ILI POJEDNOSTAVNITI?

»Dogovorili su se, da evidenciju pojednostave«, čitamo u jednom tekstu. Ne ki pišu i *pojednostavne*. Šta je pravilnije?

Pojednostaviti je složenica od glagola staviti: *po-jedno-staviti*. Ali se u našoj rečenici ne misli ni na kakvo stavljanje,

njom se hoće reći nešto drugo, tu se govori o želji, da se evidencija učini jednostavnijom, manje složenom. Prema tome, da izrečemo tu misao, treba nam glagol izveden od pridjeva *jednostavan*. Toga glagola, ni pridjeva, naši stari nisu imali; valjda im nije ni trebao. Kad je zatrebao, trebalo ga je načiniti. Sličnih tvorba imamo u našem jeziku čitavo mnoštvo: prema *crn* — *pocrniti*, prema *visok* — *povisiti*, prema *jednostruk* — *pojednostručiti*, prema *modar* — *pomodriti* i mnogi drugi. Prema tim tvorbama i od *jednostavan* izvodi se glagol *pojednostavniti*, a ne *pojednostaviti*. Stoga u značenju učiniti što jednostavnim treba uporebljavati riječi *pojednostavniti*, *pojednostavnjavati*, *pojednostavnjenje* i sl., pa bi naša rečenica imala da glasi: Dogovorili su se, da evidenciju pojednostavne.

Slavko Pavešić

DNEVNO, SEDMIČNO, MJESEČNO, GODIŠNJE?

Dnevno je dolazio u kavanu, da čita novine. — Navraćao je dva puta godišnje u svoje selo. — Mogao je ići u kazalište samo jedamput mjesečno. — List izlazi sedmično.

Dnevno, *sedmično*, *tjedno*, *nedjeljno*, *mjesečno*, *godišnje* — toliko smo navikli na te riječi, da nam se čine sasvim dobre, i nije nam ni na kraj pameti, da su one upravo nakaze u našem jeziku. Da nismo na njih oguglali kao avijatičar na buku motora, začepili bismo uši čuvši ih.

Pa šta to kod njih ne valja?

Najprije malo karikature! Pročitajte ove rečenice: Jutarnje je dolazio u kavanu, da čita novine. — Vojnik ide na strazu noćno dva puta. — Naš vlak kasni večernje. — Navraćao je jedamput ljetno u svoje selo.

Smiješno, zar ne? A zašto je smiješno?

Prilozi *jutarnje*, *noćno*, *večernje*, *ljetno* načinjeni su od pridjeva *jutarnji*, *noćni*, *večernji*, *ljetni* i treba da označuju vrije-

me. A oni to ne mogu, jer prilozi načinjeni od pridjeva u našem jeziku označuju samo način: brz — brzo trčim, lijep — lijepo pjeva, junački — junački se bori i sl. Drugačija se upotreba protivi duhu našeg jezika i odrazuje se u našem jezičnom osjećanju kao karikatura.

A prilozi *dnevno*, *sedmično*, *nedjeljno*, *tjedno*, *mjesečno*, *godišnje* upravo su takve karikature. Napravljeni su od pridjeva, a treba da označuju vrijeme. Oni se nisu mogli razviti u okviru našeg jezika, po zakonima, koji u njemu djeluju, nego su došli sa strane: načinjeni su ropškim prevodenjem s njemačkog: *dnevno* prema *täglich*, *tjedno*, *nedjeljno*, *sedmično* prema *wöchentlich*, *godišnje* prema *jährlich*. Takve su tvorbe u njemačkom dobre, u nas nisu. I samo je vrlo česta, gotovo svakidašnja upotreba tih priloga mogla u nama oslabiti ili posve uništiti osjećaj, da oni narušavaju naš jezični sistem.

Mjesto tih priloga, koji treba da znače vrijeme, bolje je da upotrebljavamo priloške izraze kao *na dan*, *svaki dan*, *svakog dana*; *na sedmicu*, *svake sedmice*, *svaku sedmicu*; *na mjesec*, *svaki mjesec*, *svakog mjeseca*; *na godinu*, *svake godine*, *svaku godinu*. Tako bi naše rečenice pravilnije glasile:

Svaki je dan dolazio u kavanu. — Navraćao je dva puta na godinu (ili svake godine) u svoje selo. — Mogao je ići u kazalište samo jedamput na mjesec — List izlazi svake sedmice.

Dakako, zbog opće usvojenosti ne možemo više ni priloge *dnevno*, *sedmično*, *mjesečno*, *godišnje* proglašavati pogreškama, premda će ih dobar stilist izbje-gavati.

Slavko Pavešić

U TOM POGLEDU ILI S OBZIROM NA TO?

Nekoliko nas čitalaca pita, zašto se zbacuju izrazi u pogledu nečega, u tom pogledu i zašto ih lektori uvijek zamjenjuju frazom što se toga tiče, s obzirom